

QUATRE CONTES D'ALEXANDRE DE RIQUER

SANTA INNOCÈNCIA

El niu era de tórtres, i l'última vegada que havíem anat a veure'l com a molt podien tenir tres dies. D'això en feia cinc, i la nostra impaciència em feia témer que podien estar a punt d'escapar-se.

Jo m'enfilava amunt pel canó del roure, mentre que en Martí, des de baix, em dirigia dient-me la branca que havia de deixar i la que havia de prendre.

Arribant a mitja alçada i reposant en un nus, abraçat a la soca, vaig veure, per la banda de casa, que en Jep, en Quico, l'Antonieta, tots, baixaven corrents per dins del corriol, traspassaven les parets dels horts, i amunt, seguint el camí d'Enfesta.

Llavors vaig recordar-me que aquella migdiada havíem d'anar a nedar.

Quedaven prou dies per treure les tórtres, que ben segur eren massa xiques per escapar-se: cinc dies abans tot just eren canonades.

A nedar, cap a nedar amb els altres!

En Martí començà a cridar-los i ells a fer senyals que callés perquè els descobria.

Jo, desemparant el niu, m'arriava soca avall esmolant les calces, esbufegant aplegava gorra i espardenytes, arrencant a córrer costa avall darrere el meu company.

Al cap de poc ens ajuntàvem tots.

El prudent Quico recomanava molta quietud, quietud sobretot perquè el pare no feia migdiada i s'estava al portal enraonant amb el pare de l'Antònia.

Així empeníem una marxa militar, marcant el pas.

Jo passava davant, descalç, amb la gorra a la pitrera, les espardenytes a la mà, cantant en veu baixa, *quietud, quietud, que ara passa el geperut*; en Jep bufava fent servir de trompeta el puny clos davant de la boca; en Martí estalonava l'Antonieta, que no sabia marxar militarment i s'entretenia amb les papallones violades; en Quico, darrere de la colla, caminava més a poc a poc i tot gronxant-se, l'elàstic desfet, les mans a les butxaques i murmurant:

—Ara ja sé on el teniu, el niu de tórtres: quan vosaltres no hi sereu, aniré a treure-les.

Feia un dia d'estiu dels més xafogosos: ennuvolat cap a la banda de muntanya, se sentia al lluny la remor dels trons. Al damunt nostre estava serè i queia un sol que abrusava.

Bon dia per anar a nedar mentre que els mossos es rostien al mig de les planes fogant boïcs, perduts entre el fum i pensant que el diumenge anirien a banyar-se si no seguíem darrere d'ells a fer-los nosa.

Els es refrescaven en el gorg gran de les baleseres, nosaltres al toll del molí d'Enfesta, que havia mig cobert l'última rierada, en un lloc amagat pels roures, els clops i les vidalbes, que es reflectien a dins com en un mirall de lluna fosca, tot cobert d'heures que formen cortinatges d'una a altra banda:

el lloc més amagat de la riera, el que reclou més nius en la seva impenetrable bardissa, el que té l'aigua més tranquil·la i més blava, el lloc on, segons nosaltres, no haurien vingut a trobar-nos mai.

El toll era pla per un igual i, un cop dintre, la poca fondària no ens feia témer cap desgràcia.

Fins l'Antonieta hi entrava per la banda de dalt sense mica de por. Tota prima i esllanguida, caminava amb els peuetes girats endintre, punxant-se amb els palets. Alçava les mans per mantenir-se en equilibri, posada a contrallum passava de pedra en pedra, destacant-se per mitja tinta sobre el fons obscur de l'arbreda. Els raigs de sol, filtrant entre les branques, ferien la seva cabellera esborrifada i perfilaven la seva figura movedissa, contornejant-la d'una línia lluminosa. S'avançava somrient, trobava l'aigua freda, i feia un feix de ganyotes abans d'entrar-hi.

Nosaltres ja érem dins, i quan la vèiem més distreta, una esgarrapada de fang anava a *estrellar-se* damunt d'ella, esquitxant-la tota, obligant-la a avorrir l'aigua tot fent el somicó i protestant contra la traïdoria.

Allà rèiem, ens arruixàvem, fèiem capbussons per amarrar-nos de les cames i fer-nos caure, inventant les mil i una traïdories.

No se sentien més que els xiscles juganers i les innocents riallades d'aquella venturosa edat completament ignorant del mal.

Qui mal no fa mal no pensa. Més lleugers que no pas ara, perquè la consciència no ens pesava, desconeixent el rossec del remordiment que enterboleix l'alegria expansiva i cridaire, fèiem emmudir els rossinyols i esparverar les merles, que volaven cap al bosc seguint la torrentera per entre els arbres.

Aquella riera tan tranquil·la, plena de cants d'ocells d'un cap a l'altre, tota sembrada de claps de sol tremoladissos i fils daurats de les teranyines, de vegades treia el geni augmentada per les amples vessants de les muntanyes que moren en el seu llit i li presten les aigües quan per damunt fa mal temps.

Així socorreguda, s'infla, enorgullint-se, alça la veu i s'imposa, rescabulant-se de la seva acostumada innocència, no perdonant res. Tot el que troba al seu pas va fins al Segre.

Així paga el seu tribut de destrucció dient-li al riu: -No em preguntis quins camps he regats ni quines deus he fertilitzades: aporto despit i runes, el bressol esclafat d'un infantó i el producte d'innombrables hortalisses.

Sense avisar ni dir alerta, va sorprendre'ns aquell dia la rovinada, i quan enjogassats ens adonàvem que teníem aigua fins al coll, amb prou feines podíem prendre la roba i escapar-nos.

Per nostra sort, la rierada s'entretenia anivellant les desigualtats del terreny, i això ens donà temps de vestir-nos més avall.

L'Antonieta no hi era: havia deixat la roba al peu de l'aigua i la rovinada l'hi havia presa.

La vàrem veure com baixava punxant-se i plorant amargament, dient que no volia tornar a casa i amagant-se de nosaltres.

Plantada al peu de l'aigua, sense saber si ficar-s'hi per rescabalar la roba, dreta i de peus junts, les mans plegades com si fes oració, seguia amb els ulls el farcell que l'aigua s'emportava, sacsejada per la força del plor, i en Jep acabava de desesperar-la posant-se la mà a la boca i fent la tornada del *quietud, quietud, que ara passa el geperut*.

I així era: les faldilles anaven riera avall molles i allargassades, mentre que per damunt d'elles, al davant, el sac de l'Antonieta, inflat de vent, acabava de formar el geperut.

En aquelles circumstàncies el maliciós cant la tornava boja, les llàgrimes queien abundants dels seus ulls, llançava una mirada trista a les seves vestidures, i de sobte, arrencant a córrer, anava a arrupir-se dins d'una sarguera, amagant-se amb les rames, morta de vergonya perquè la miràvem.

Arronsada dins de la mata, es tapava tant com podia, plegant els braços per damunt dels genolls, tota molla i tremolant de fred.

Cridava com si les nostres mirades la punxessin, i jo, posseït d'una mena de vergonya desconeguda, com si sentís pena per ella, vaig voler que ens n'anéssim tots.

Els altres es quedaven ronsejant, i el meu mal humor creixia a poc a poc fins que els vaig intimar formalment de retirar-se, girant-me contra d'en Martí, que es resistia, rebotcant-lo i emprenent-les a cops de roc contra tots, fent-los fugir pel camí de casa, empaitats pel brunzit de les pedres.

L'Antonieta seguia plorant a llàgrima viva, jo m'entendria, sentint-me espurnar les llàgrimes.

La roba anava sempre avall al cap de la rierada. De sobte l'aigua, a l'omplir un gorg, va arremolinar-la, fent-la girar fins a la vora del marge. Llavors, sense cap mena de precaucions, relliscant i exposant la vida, vaig arrabassar faldilles i cos, que pesaven com un plom, per entregar-los a l'Antònia.

Vàrem ser dos a tornar-nos-en a casa, molls fins als ossos, fredolics, plorant a duo, entercs com a ninots de paller, per servir de befa als altres, que es venjaven dels meus cops de roc xisclant i escarnint-nos, acompanyats dels crits de les oques i dels lladrucs esbojarrats dels gossos.



Alexandre de Riquer: *L'escó de la casa pairal* (1874). Dibuix a llapis plom. Arxiu Graells-Castellà.

ANTONIETA

Bellugadissa i viva com un estornell, no li costava gaire governar l'*escabot* de bestiar que menava a la pastura.

De bon matí, a trenc d'alba, ja armaven polseguera pel camí gran de casa, traspassaven la riera arreu, ella al davant arremangada de faldilles sense haver-se de destrossar les espadenyes, perquè, menys en temps de neus, que calçava esclops, tot l'any corria descalça per aquells boscos.

El ramat seguia darrere d'ella, destacant-se per silueta obscura damunt de l'aigua lluent que reflectia la primerenca llum.

Un cop al bosc, al voltant d'ella tots hi feien bondat vulgues no vulgues, perquè si no, el crit agut o bé el roc que brunzia enlaire, els feia entendre la raó i havien d'obeir tots la mosseta, que governava el ramadet com una pastora vella.

Essent gran el terme, corrien per tot arreu, i tan aviat els hauríeu vist a baix als plans com dalt de la solana.

No estaven segurs enlloc fins que trobaven un clap d'herba tendral.

Llavors s'hi entretenien. Les ovelles pasturaven a la fresca; les cabres, de potes a les soques, esbronaven o escapçaven la rebollada.

La pastoreta, quan els tenia segurs, seguia costa amunt per fer cap a l'ermita. De tant en tant es girava per veure si el bestiar feia bondat i si les segalles la farien bogejar gaire a la tornada.

L'ermita, plantada dalt del cingle, era venerada amb devoció a deu hores al volt, i de pertot li duien presentalles.

La llàntia que hi cremava dia i nit era el consol de tots i atresorava les senzilles pregàries de la gent de la Segarra; era la seva guia en nits de tempesta i l'estrella de salvament quan en el seu propi fons sentien rebullir les més terribles tempestats de l'ànima.

L'Antonieta s'acostava fins al peu de la reixa, oferia el manat de flors boscanes arreplegades pel camí i, encarant-se a la Verge, li deia: -Bon dia, Mariota. Encara t'estàs solota?

La Verge somreia, *emprendada* de la pastoreta; la seva fisonomia s'animava amb l'accent de la vida, i la nena s'encantava amb aquell somris que la feia defallir de goig i li donava la felicitat per tot el dia.

Quan s'havia fos l'*hermós* sotet d'aquella galta virginal, seguint la carena tornava costa avall per ajuntar el ramat i, encara que no tingués amb qui jugar, era feliç i estava alegre com la més *ditxosa* de les criatures.

Encenia foc per escalivar patates, es treia del sarró un tros de pa de sègol, la figueta de l'oli i el canut de la sal, i esmorzava al peu d'una vinya pessigant un raïm o dessota d'un arboç tot sacsejant les rames per fer caure la fruita madura.

A les tardes tornava a fer la mateixa feina i s'ensopia a l'ombra dels grans roures, desitjosa d'arribar a l'endemà perquè s'animés de nou la cara de la imatge, saborejant el record de la mirada lluminosa amb què la Verge li pagava la seva salutació.

Recordava la vida celestial, riallera, de la Mare de Déu, i l'acompanyament de cants suaus, llunyans, com a músiques d'àngels que es formaven i fonien enlaire.

Cap al tard, o l'hora trista, quan se'n tornava a *retiro*, llavors que els boscos es cobreixen d'ombres neguitoses que fan panteixar el cor, quan regolfa el vent contra les roques i se sent el fracàs de l'aigua que s'estimba, ella tornava alegre, esbojarrada, sense por i sense fred, confiada en la Verge, i ni que hagués sentit l'udol del llop no n'hauria fet cabal.

Així passava el temps que tot ho muda.

L'Antonieta, escoltant cada vespre el sant rosari, havia après l'*Ave Maria*.

Quan un dia, agenollada al davant de la reixa de l'ermita, després d'haver ofert el manadet de flors boscanes, va dir de memòria la salutació de l'Àngel, va veure que el semblant de la Verge no s'alterava ni poc ni molt i va sentir com una gran falta de llum, com si una foscor espessa envaís la seva ànima.

La pregària recitada no valia tant com aquell *bon dia, Mariota* eixit del cor.

La Mare de Déu no va somriure, ni va animar-se la mirada virginal dels altres dies, l'*hermós* somrís que l'encantava: s'havia fos per sempre, perquè l'Antonieta, creixent al mateix temps que l'avemaria, havia après altres coses que havien mort la seva innocència i havien fet entrar la torbació en la seva ànima.

Avui, quan cap al tard, a l'hora trista, els boscos es cobreixen d'ombres neguitoses, regolfa el vent contra les roques i se sent el fracàs de l'aigua que s'estimba, se'n torna a casa amb el cor panteixant, acovardida, temerosa de sentir l'udol del llop, enyorant aquell somrís que havia desaparegut i que en altre temps la confortava i envalentia.

TEMPESTA D'ESTIU

El dia s'havia alçat cobert de núvols espessos, fosc, emboirat i fred.

Al lluny retronysia la tronada. Els de casa s'estaven a l'eixida guaitant el cel, disputant si fóra o no fóra pedregada, fent el senyal de la creu amb respecte, dient a cada llamp:

Sant Marc, Santa Creu,
Santa Bàrbara no ens deixeu.

De sobte roncà el tro per damunt nostre, zigzaguejant el llamp al mateix temps que començaven a caure gotes com a cigrons, picant la pols, mullant el terra en un moment, fent alçar un baf de tempesta que s'escampava enlaire.

Els mossos es cridaven l'un a l'altre per anar a recollir no sé què descuidat a l'era, els camins començaven a baixar plens d'aigua, el temporal creixia, i vàiem arribar les gallines gronxant-se mig obertes d'ales per soplujar-se sota els porxos, on es quedaven espuçant-se i pentinant-se, fent sots de palla per ajocar-s'hi estarrufades, en tant que el gall guaitava de gairell una i altra, s'estirava tant com podia i, batent d'ales amb el cap alçat, llançava el seu *cocoricoc* triomfal com volent dir que hi eren totes.

Trons i llamps no s'interrompien un moment, venien del lluny amb un terratrèmol fosc, continuat, que s'acostava tan aviat per la dreta com per l'esquerra fins al damunt nostre, augmentant el brogit tant com s'augmentava la claror dels llampecs; després disminuïa fins a perdre's i acabar al lluny per una remor fonda continuada, acompanyada del soroll eixordador de la pluja que batia amb ràbia les parets, fent córrer de valent reguerots i rases, clapotejant en les basses d'aigua rogenca on formava i desformava bombolles d'aire.

Les canals espetegaven damunt de l'enllosat, les ovelles belaven dins del corral, i l'àvia Mariàngela, des de dalt de tot de les golfes, cridava demanant gibrells i casseroles per posar-les dessota les goteres, mentre s'exclamava contra nosaltres, la gent menuda, perquè havíem trencat les teules per haver els nius de pardals.

La bassa del molí sobreeixia, amb tot i anar les dues moles sense poder engolir tanta aigua.

Per la riera, a cent passes de casa, la rovinada creixia, creixia fins a tocar les parets dels horts, arrossegant en la seva carrera *bultos* obscurs que no arribàvem a endevinar què eren.

Més avall dos o tres roures treien el cap al mig de l'esplanada d'aigua, els àlbers es vinclaven i algun d'ells queia desarrelat.

La pluja era tan espessa que les muntanyes dels volts havien desaparegut, i la rierada corria avall tèrbola i escumosa.

Entremig del brogit, quan reposava un moment la tronada, se sentia al lluny el plany de la campana del poble que tocava a temps:

Mal temps, d'on véns?
De les portes de l'infern.
Torna-te'n, torna-te'n,
que no et volem.

Dins de la cort esguèllaven els *tocinos*, sempre afamats, i la Mariàngela, que havia arribat a vèncer el perill de les goteres, travessant la pluja amb les faldilles al cap i una saca al damunt com a caputxa, portava la calderada fumejant, que la feia decantar cap al costat contrari, obria la corraleta remorejant als porcs, pegant-los al morro amb un tros de bastó per donar-se temps d'abocar la calderada i tornar-se'n corrents, saltironant per damunt del boll, dessota la pluja, mentre que nosaltres l'escarníem amb les mans enfonsades a les butxaques, rient de bon cor.

Cap a la banda del poble el cel anava destriant-se i la nuvolada s'empenyia cap al fons.

El pastor assegurava que no era més que una tempesta d'estiu més forta que les altres; i, en efecte, la pluja calmava, les canals no espetegaven amb tanta força, els celatges s'alçaven, i la tronada s'allunyava cap a la banda de muntanya: s'aclaria.

Els boscos del davant nostre, a l'altra banda de la riera, revolts en l'atmosfera grisa, semblaven lluny, molt lluny; les muntanyes es perdien encara dins dels núvols, i d'entre unes i altres s'alçaven pausadament les boires eixides de torreneres i saltants d'aigua, que es barrejaven amb el celatge, regolfant cap al Pirineu.

Com si s'estripessin els vels que les cobrien poc abans, tornaven a aparèixer les coses en el seu lloc i semblava que sortíssim de l'aïllament en què ens trobàvem al fort de la tempesta.

La casa reprenia la seva vida ordinària, interrompuda per aquell xàfec que descarregava més amunt. Ja no plovia.

Les orenetes voltaven enlaire xisclant, els coloms espetegaven d'ales i anaven a posar-se damunt de les teulades, els pardals sortien a vols de dins de les corts vigilats pels gats, que caminaven panxa-terrosa per la carena de les parets; i nosaltres, llançant les esparnyes en un racó i arremangats de cames, empeníem amb una corredissa per dins del fang el camí de la riera, cridant: -La rovinada! La rovinada!

El nen gran dels masovers, en Martí, passava al davant de tots sense res al cap, els cabells llargs i rinxolats, espitregat, i picava de peus a les fangueres per esquitxar-nos i fer-nos esclafir la riallada quan rebia algú de nosaltres.

Intel·ligent i viu, tirava rocs a la sèquia del molí perquè s'alcessin els pardals mullats, que esbatgaven d'ales ràpidament sense poder anar lluny.

Feia tota aquesta maniobra per veure si n'hi hauria algun de tan moll que es deixés agafar.

D'un cop de peu va rebatre dins de la sèquia un galàpet que travessava el camí inflat de panxa i ulls sortits, quedant astorat i obrint un pam de boca davant d'un cuc llarguíssim fastigós que es rebolcava pel fang.

Al traspasar les parets dels horts va deturar-nos la impressió fonda que causa l'espectacle imponent que teníem al davant nostre.

No era tot u veure-ho de lluny o de la vora.

N'haviem vistes moltes, de rierades, però com aquella cap dels nostres en recordava ni una de tan ferma.

L'aigua s'estenia per una banda i altra, fent tant soroll que havíem de cridar-nos a l'orella per entendre'ns, i s'escorria amb tanta rapidesa que guaitant-la fixament feia rodar el cap.

Un tronc que vèiem venir al tombant, avançant-se amb majestat, topava de cap als marges, s'aturava un moment, donava la volta canviant de proa, i seguia passant pel davant nostre fins a perdre's a la girada.

En Martí, serè davant del grandios espectacle, havia entrat a l'aigua d'esquena al corrent i ens arruixava amb els peus si ens acostàvem.

La rierada arrossegava un arbre sencer, un roure corsecat que havia arrabassat en la seva carrera. Les branques enlaire semblava que demanessin clemència arrapant-se amb tot el que topaven. Devien haver-hi altres branques per dessota que s'encastaven amb les roques i accidents del fons, perquè a la millor donava la volta treient altres braços cap enfora, deturant-se de nou per reprendre amb més delit la precipitada carrera.

Tots el vàrem conèixer: era el roure gros dels Figueroles que la rierada s'enduia.

En Martí va proposar de pescar-lo per fer-ne llenya.

Unint el pensament a l'acció, va ficar-se més endintre esperant que arribés.

L'arbre s'acostava cap a ell des de l'altra banda, com si volgués que el salvéssim o com si volgués venjar-se amb un dels nostres.

Arribà amenaçador fins a la vora, i el xicot va agafar-lo, va estirar, gastant inútilment totes les seves forces.

En un moment, precipitant l'acció que ell no veia, abans que hi arribéssim per salvar-lo del perill, l'arbre va donar la volta.

Una branca eixida de l'aigua va arregar-lo al mig de l'esquena, rebolcant-lo en la fondària on va desaparèixer perquè el veiéssim sortir més avall comes enlaire i el cap enfonsat, arrossegat pel

roure gros dels Figueroles, amb el qual es barallava desesperadament fent cara a la mort que s'estenia damunt d'ell per fer-se'l seu.

Va arribar a treure el cap per llançar un crit estrany, gutural, ple d'aigua que s'escorria de la boca, verdader crit d'ofegat que es perdé en la remor de la rovinada.

Després res, com abans: l'aigua que baixava ràpidament avall, avall sempre, sense interrupció, sense cansar-se mai.

I així va portar-lo fins a l'indret de la vinya dels Capellans on, cansats de rebolcar-lo, l'havien abandonat l'arbre i l'aigua, on vam trobar-lo amb la camisa estripada, brut de llot i de sang, amb un pegat de fang negre damunt del crani que li anava fins a tapar-li l'ull esquerre.

Allà vàrem collir-lo nosaltres sense obrir boca per portar-lo entre tots cap a casa.

Jo l'aguantava per un braç i sentia la seva maneta groga, gelada com la d'un mort, dins de les meves. Li *apretava* tant com podia per donar-li calor, persuadit que la meva bona voluntat havia de reviscolar-lo fent filtrar una part de la meva vida a través d'aquell cos que semblava acabat.

Vàrem passar per davant de la porta de casa seva sense que se'ns acudís deixar-lo allí, en el miserable jaç en què dormia els altres dies; i com si hi hagués hagut conveni entre nosaltres, no vàrem parar fins a estendre'l damunt d'un dels nostres llits, sense por d'embrutar els llençols.

La Mariàngela va ser la primera de veure'ns, i a la pobra dona se li va escapar un gran crit que va alarmar a tots els de casa abocant-los dins de la nostra cambra.

I amb tot això, com que el pare i la mare eren a ciutat, no podien disposar per ajudar-nos.

La Mariàngela era l'àvia d'aquell infeliç que no tenia mare. Va tocar-lo de per tot arreu, trobant-li un poc d'escalfor en la mà que jo duia i el cor que esbategava encara.

Va despullar-lo estripant la roba frenèticament, cridant: -Martí! Martí! –amb la veu plena de llàgrimes, mentre el rentava de cap a peus i demanava draps calents per retornar-lo.

D'ençà que l'havien ajagut posant-li el cap més baix que les cames, li sortia aigua de la boca i del nas. Estava groc, tenia els ulls enfonsat, blavencs. Estès, semblava més llarg del que era.

Al sentir el soroll d'esclops del seu pare, que arribava, escapant-nos per l'altra porta, no vam parar fins a l'entrada, temerosos de rebre, impressionats, escoltant els més petits sorolls que de dalt arribaven fins a nosaltres.

Al cap de poc va baixar el seu pare amb el mateix soroll d'esclopaire, passant pel damunt nostre, amb una gambada, l'escala on sèiem, sense dir-nos res, per tornar a pujar al cap de poc amb una garrafeta d'aiguardent d'herbes a la mà, traspasant-nos de la mateixa manera i posant-nos en perill que si ens guaitéssim l'un a l'altre, aquella xarrancada, malgrat la pena que sentíem, ens fes esclafir la rialla.

Ens estàvem quiets, esporuguits, quan de sobte van sentir-se crits i plors.

Era la veu d'en Martí que es queixava perquè li rentaven la ferida de l'esquena amb l'aiguardent; i nosaltres, alegres de la revifalla, com si ens haguessin tret un gran pes de sobre, agafats de mans, ballàvem la sardana gambadant com ho havia fet el pare del Martí al traspasar-nos, i cridant més fort que els *tocinos*, que ja tornaven a reclamar la calderada.

Aquella nit vàrem dormir tots en una mateixa cambra, o millor dit, no vàrem deixar dormir a ningú amb les nostres alegries, i el que armava més esvalot de tots era el Martí, l'ofegat, llançant coixins i saltant d'un llit a l'altre.



Alexandre de Riquer: *Perfil d'Elisea Anglada (mare d'Alexandre de Riquer)* (1876). Dibuix a llapis plom. Arxiu Graells-Castellà.

ELS BOLETAIRES

Era per l'última guerra civil del 72. Havia refrescat el temps, després de dos dies de pluja; el cel s'havia posat clar i feia un sol que enamorava.

No podíem triar millor ocasió per arreplegar els bolets que es passaven dins dels boscos. Així és que amb les cistelles ficades al cap, les espardenyas ben trossades, discutint els punts on se solien fer, i les menes que produïa cada boletera, vàrem sortir de casa.

En Martí seguia coixejant, *plantant guixes*, com li dèiem nosaltres per fer-lo enrabiari i per la similitud del moviment.

El pobre xicot es recordava de la tempesta d'estiu. La rierada l'havia rebolcat un any enrere, i quan semblava que eren menys de témer les conseqüències, el reuma s'apoderà d'ell, deixant-lo com tolit. Després de moltes cures i de molt oli d'avet, aconseguiren salvar-lo, però quedava coix per la vida, sense que això hagués minvat el seu caràcter entremaliat i decidit. Era llest, i tot coix coix arreplegava bons bolets, mentre que nosaltres no en trobàvem de cap mena.

Cada vegada que en veia un li tirava una pedra a no *tocar-lo*, dient: -Afusellat!- i, fent-nos gran reverència a nosaltres amb un ullet i estarrufament de nas molt expressiu, el ficava amb cura a la cistella, fixant-se primer si tenia la cua corcada.

—És un rovellonet per la Rovellona— deia.

La Rovellona era una viuda de Castellfollit, roja com un perdigot, enllardada i cara lluent, amb una boca que li anava d'orella a orella.

Nosaltres afegíem a lo dit, i d'aquesta manera distrèiem el mal humor de veure com la seva cistella s'omplia, en tant que dintre de les nostres es balandrejava a cada salt un solitari que s'espatllava de les vores.

En Quico, de tan acotat com anava, semblava que busqués agulles; i quan en Martí en trobava algun de corcadot, li empastava per la cara, sense que això l'impacientés ni li fes perdre la formalitat.

Seguíem les boleteres dessota la vinya del Grauetes, i pujàvem per la rasa del Txen cap a la costa del Tossal.

El terreny era moll, les espardenyas, xopes, xerricaven a cada pas, esbarriant la terra ens omplíem de fang i aigua, d'aquell fang de fullaraca que fuig espolsant, fa tornar les mans roges encarcerades de fred, i deixa el cap dels dits com si els tinguéssiu fets de fusta, obligant a bufar-los i alenar-los per tornar-hi la vida amb l'escalfor. En Martí ja havia fet més de mitja cistellada, regirava tots els munts de fulles, buscant entre els garrics i dessota de les mates, assenyalant-los d'un tros lluny i rient-se de nosaltres perquè no els vèiem. —Qui guanya primer, s'escanya darrer —li responíem; i així vàrem arribar a la rasa del camí de Calaf, seguint per la banda de dalt al peu del coster, i menys en Quico, que encara buscava agulles, tots en trobàvem.

Amb tot, la seva cistellada també creixia com les altres. En Martí l'ajudava amb algun dels que li sobraven a ell, i arribava a punt de fer-li treure el seu mal geni quan li va ficar a dintre la cistella una pedra feixuga que esclafava els bolets que ell mateix li havia donat.

Cansats de la pujada, reposàvem asseguts a prop del camí que queda amagat darrere del turó, i des d'allí dominàvem el país fins a l'altra banda, distingint clarament la pujada de Matons i el caminet que s'enfila zigzaguejant fins al castell de Taus.

El savi de la colla, en Quico, feia amb veu calmosa les reflexions que li suggerien els records.

Parlava del pobre Manco i de la manera que l'havien trobat els *Martinaires* mort al peu de la barraca de la vinya, tan tranquil que de primer antuvi es creien que dormia, mentre que el burret endiablant l'ensumava i li feia festes a la seva manera.

Aquell pensament el conduïa a un altre. Enguany ja no havíem tastat la fruita de la vinya, i el nou propietari ens havia rebut a cops de roc.

De sobte, vàrem veure desfilar per l'altra banda, allà dalt del camí de Solsona, una filera d'homes i cavalls, que s'estenia com una serp llarguíssima. La lluentor de les armes enlluernava.

Era una partida de carlins que, a judicar pel rumb que prenién, devien anar a Calaf i dintre de poc els veuríem desfilar per davant nostre.

Un moviment estrany s'havia fet a les files degut a un toc de corneta que amb prou feines se sentia, i els del davant, que s'havien perdut darrere el turó de les *llebres*, tornaven enrere, posant-se a la vista.

Vèiem clarament que feien foc, però no sabíem on ni de què se les havien. Sense sentir els trets, distingíem les glopades de fum que s'aixecaven d'aquella filera d'homes que s'anava reduint de pressa escampant-se darrere de les roques de la solana, mentre que els de cavall corrien d'una banda a l'altra com donant ordres.

Però, i la columna, on era?

A pocs passos de nosaltres va caure trinxada, com ferida pel llamp, una rama de roure. Feia estona que sentíem enlaire com a xiscles de corbs. Eren les bales que passaven xiulant, i en adonar-nos que fulles i branques queien de valent al davant nostre, una esgarripança de por, un esfereïment de criatures va apoderar-se de nosaltres pensant que volien matar-nos.

L'espetec d'una *descarga cerrada* a pocs passos, darrere del turó que ens amagava el camí vell, ens va fer aixecar tots d'una peça i arrencar a córrer per dintre de la rasa, alta de tots dos costats i que ens posava a cobert de les bales d'uns i altres.

En Quico baixava de tomballons més que amb les cames; en Martí no seguia.

El pobre coixet devia *plantar guixes* més enrere, o potser s'havia arrupit dins d'algun amagatall.

De tant en tant ens giràvem i no el vàiem enlloc. Una altra descàrrega ens donava delit per córrer novament fins arribar a casa.

Tothom ens esperava al portal com si tinguessin el pressentiment que havia de succeir una desgràcia.

El pare, molt seriós, ens passava revista mentre que la mare, commoguda i amb els ulls vermells d'haver plorat, ens abraçava i ens feia preguntes.

La vella Mariàngela preguntava per en Martí, que no veia entre nosaltres ni pel camí de la riera, i el cridava per fora amb la veu enrogallada per les llàgrimes, que no li eixia més enllà del coll.

Semblava que els carlins i les tropes havien desistit de gastar pólvora, perquè per fer-se mal eren massa lluny els uns dels altres. Per les finestres de les golfes vàiem la partida perdre's altre cop darrere el turó de les llebres, en tant que al camí vell de Calaf paraven les descàrregues.

Tot s'havia aquietat, menys l'angúnia i el malestar dels nostres.

La pobra vella, l'àvia del coixet, feia entendre.

Marxava ploriquejant com una criatura i queixant-se, camí de Calaf amunt, recolzada en un bastó, el mocador del cap caigut sobre les espatlles, deixant al descobert la seva blanquíssima cabellera.

Pujava a poc a poc: feia temps que no havia emprès una caminada tan llarga, la pobra velleta. Jo anava al costat d'ella fent de guia, darrere un mosso i el pare d'en Martí, amb la cara transtornada, arrossegant els esclops, el cap baix i les mans a les butxaques, mut com una pedra.

Al lloc on ens havíem assegut feia dues hores no hi havien més que les cistelles rebolcades, els bolets escampats i trinxats, res d'en Martí; però al tombar el marge el vàrem veure bocaterrosa, estès tan llarg com era, les cames eixarrancades al mig d'una ampla taca de sang que començava a perdre's.

A l'acostar-nos-hi, vam alçar tot un eixam de mosques.

L'havien ferit: havia quedat sense sentits. Una bala li havia trinxat l'os del braç dret.

A l'aixecar-lo, va quedar-li un *munyoc* de sang presa que des del crani li anava fins a l'ull esquerre i recordava el pegat de fang del dia de la rierada.

Coix i *manco*, avui que és gran i inútil, sent dintre d'ell l'ànima d'un treballador de mena que es deleix veient que els companys s'afanyen, i ell no té més remei que fer de gandul per força i viure de caritats.

L'àvia Mariàngela?

Era massa vella per aguantar-ho. Reseu-li un parenostre a la pobra Mariàngela.



Alexandre de Riquer: *Castell d'Enfesta* (1876). Dibuix a llapis plom. Arxiu Graells-Castellà.